

LINGVISTIK GLOBALLASHUV VA TIL XILMA-XILLIGI MUAMMOLARI

Zokirov Ilxomjon Nodirovich

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi

Bahriddinova Muhlis

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti talabasi

Ilmiy rahbar: O'ljayeva Shagzodaxon Turdaliyevna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, katta o'qituvchi

Annotatsiya: Mazkur maqolada XXI asrning dolzarb muammolaridan biri – lingvistik globallashuv jarayoni hamda uning jahon tillari, xususan, o'zbek tilining maqomi va funksional imkoniyatlariga ta'siri tahlil qilinadi. Globallashuv sharoitida xalqaro tillarning ustuvor mavqega ega bo'lishi natijasida mahalliy tillarning funksional sohalari torayib borayotgani ilmiy asosda yoritiladi. Shuningdek, milliy tilni asrash va rivojlantirishning konseptual yo'nalishlari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: lingvistik globallashuv, til xilma-xilligi, til o'limi, madaniy identitet, o'zbek tili, til siyosati, raqamli makon.

Abstract: This article examines linguistic globalization as one of the pressing issues of the 21st century and analyzes its impact on world languages, particularly the Uzbek language. The dominance of international languages and its consequences for national languages are discussed. Conceptual strategies for preserving and developing the Uzbek language are proposed.

Keywords: linguistic globalization, language diversity, language death, cultural identity, Uzbek language, language policy, digital environment.

Globallashuv jarayoni iqtisodiy, siyosiy va madaniy sohalar bilan bir qatorda til tizimiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi va xalqaro aloqalarning kengayishi natijasida ayrim tillar global muloqot vositasiga aylangan. Bu jarayon bir tomondan xalqlararo integratsiyani kuchaytirsa, ikkinchi tomondan til xilma-xilligiga xavf tug'dirmoqda.

Til – millatning tarixiy xotirasi, madaniy kodi va tafakkur shaklidir. Lingvistik xilma-xillik insoniyatning madaniy-intellektual boyligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Har bir til o'ziga xos konseptual dunyoqarashni ifodalaydi. Shu bois kichik va o'rta miqyosdagi tillarning funksional sohalari qisqarishi nafaqat lingvistik, balki sivilizatsion yo'qotish sifatida baholanadi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi lingvistik globallashuv mexanizmlarini ilmiy asosda tahlil qilish, uning o'zbek tiliga ta'sirini aniqlash hamda til barqarorligini ta'minlash bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot sifatli (qualitative) metodologiyaga asoslanadi. Ish jarayonida respublika tilshunos olimlarining monografiyalari, ilmiy maqolalari va normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi.

Metodologik asos sifatida til muammolarini kompleks yondashuv asosida o'rganish konsepsiyasi qabul qilindi. Chunki til jarayonlari faqat lingvistik omillar bilan emas, balki ijtimoiy, siyosiy va texnologik determinantlar bilan ham belgilanadi. Tahlillar lingvistik globallashuvning ikki tomonlama xarakterga ega ekanini ko'rsatdi. Birinchidan, u xalqaro hamkorlikni osonlashtiradi, ilm-fan va texnologiyalar almashinuvini tezlashtiradi. Ikkinchidan, dominant tillarning ustuvorligi natijasida til

ierarxiyasi shakllanadi. Global kommunikatsiya tillari yuqori pog'onani egallaydi, mintaqaviy tillar o'rta darajada, mahalliy tillar esa eng quyi pog'onada qoladi.

Tadqiqotni olib borish davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

№	Metod nomi	Tavsif
1	Nazariy tahlil	globallashuv va til dinamikasiga oid ilmiy manbalar o'rganildi.
2	Taqqoslash metodi	global til jarayonlari va O'zbekistondagi vaziyat qiyosiy tahlil qilindi.
3	Tizimli yondashuv	til ijtimoiy institut sifatida iqtisodiy, siyosiy va madaniy omillar bilan o'zaro bog'liqlikda o'rganildi.
4	Diskursiv tahlil	ilmiy va ommaviy nutqda xorijiy birliklarning qo'llanish tendensiyalari kuzatildi.

Ilm-fan va texnologiya sohasida xorijiy terminlarning haddan tashqari ko'pligi ona tilining ichki resurslaridan foydalanish darajasini pasaytirishi mumkin. Bu esa ilmiy tafakkurning milliy til asosida shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Raqamli makon masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Internet kontentining asosiy qismi ingliz tilida yaratilmoqda. Agar milliy til raqamli platformalarda to'laonli integratsiyaga ega bo'lmasa, u yoshlar ongida ikkilamchi kommunikativ vositaga aylanish xavfi mavjud.

Tadqiqot natijasida quyidagilar ma'lum bo'ldi:

Globallashuv natijasida tillar o'rtasida keskin funksional tabaqalanish yuz bermoqda.

Ilmiy-texnik terminologiyaning chetdan o'zlashtirilishi tilning ichki imkoniyatlarini susaytirishi mumkin.

Raqamli muhitda tilning mavjudligi uning kelajakdagi barqarorligini belgilovchi omildir.

Til va milliy identitet o'rtasidagi bog'liqlik globallashuv sharoitida yanada kuchaymoqda.

Shu asosda quyidagi strategik yo'nalishlar taklif etiladi:

Milliy terminologiya siyosatini tizimli ravishda rivojlantirish.

O'zbek tilining milliy korpusini kengaytirish va sun'iy intellekt tizimlariga integratsiya qilish. Ona tilida ilmiy kontent yaratishni rag'batlantirish. Davlat til siyosatini izchil amalga oshirish va monitoring mexanizmlarini kuchaytirish.

Lingvistik globallashuv zamonaviy sivilizatsiyaning ajralmas tarkibiy qismidir. U kommunikativ integratsiyani ta'minlash bilan birga, til xilma-xilligiga real tahdid tug'dirmoqda. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, dominant tillarning bosimi ostida mahalliy tillarning funksional sohalari qisqarishi mumkin. Shu bois globallashuv va milliy til manfaatlari o'rtasida muvozanatni ta'minlash strategik vazifadir. O'zbek tilining barqaror rivoji uning ilm-fan, texnologiya va raqamli makondagi faol ishtiroki bilan chambarchas bog'liq. Tilni saqlash – bu nafaqat madaniy merosni himoya qilish, balki milliy tafakkur va davlat barqarorligini mustahkamlash demakdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Qayumov A. Til va milliy ong. – Toshkent: "Fan" nashriyoti, 2018. – 245 b.
2. Rahmatullayev Sh. Zamonaviy tilshunoslik va til siyosati masalalari. – Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2020. – 189 b.

3. Yo'ldoshev B. O'zbek tili terminologiyasi: bugungi holati va istiqbollari // O'zbek tili va adabiyoti. – 2021. – №3. – B. 12-18.
4. Tursunov D. Til – millat qalbii. – Toshkent: "Ma'naviyat", 2019. – 156 b.
5. Mirzayev M. Raqamli asrda o'zbek tili: muammolar va yechimlar // Axborot texnologiyalari va tilshunoslik. – 2022. – №1. – B. 45-52.
6. Mahmudov N. Globallashuv sharoitida til xavfsizligi masalalari. – Toshkent: "Yangi asr avlodi", 2021. – 210 b.